

Разовій раді для проведення захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з психології та менеджменту персоналу за спеціальностями 053 Психологія та 073 Менеджмент (шифр ДФ 35.725.111) у Львівському державному університеті внутрішніх справ МВС України (7900, м. Львів, вул. Городоцька, 26)

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри загальної та клінічної психології Волинського
національного університету імені Лесі Українки О.В. Лазорко
на дисертаційне дослідження**

**Федчука Олександра Валерійовича «Особистісна безпека фахівця як чинник
актуалізації емоційного ресурсу особистості», поданого на здобуття наукового
ступеня доктора філософії з психології та менеджменту персоналу за
спеціальностями 053 Психологія, 073 Менеджмент**

Актуальність рецензованого дослідження зумовлена постійними змінами та трансформаціями у суспільстві в Україні та й загалом у світі, коли до фахівця висувають особливі вимоги як до особи, що відповідальна за свої дії, продуктивність, життєдіяльність у цілому. Дедалі частіше дослідники вбачають у ролі особистості її ініціативу в пошуку емоційного ресурсу, опираючись на відчуття особистісної безпеки та внутрішньої гармонії. Зараз спостерігаємо перехід від особистості пасивної, життя якої детермінується зовнішніми чинниками, до особистості активної, яка самостійно ставить власну мету та намагається її досягти. Саме у цьому проблемному контексті дисертаційне дослідження Федчука О.В. характеризується своєчасністю, позаяк присвячене особистісній безпеці фахівця як чинника актуалізації емоційного ресурсу.

Констатовано, що значна кількість психологічних досліджень зачіпає різні аспекти проявів широкого спектру питань ресурсності та особистісної безпеки, проте недостатньо розкритим залишається феномен психологічної та особистісної безпеки фахівця, що уможливорює актуалізацію емоційного ресурсу особистості як чинника життєвого благополуччя.

Основні методологічні позиції дослідження викладені дисертантом аргументовано та коректно. Чітко визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, а також наукові завдання, які потрібно виконати для її досягнення. Методи

дослідження у своїй сукупності дозволяють системне вирішення поставлених завдань наукового дослідження.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечена теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних положень, застосуванням комплексу методів, адекватних меті й завданням дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, репрезентативністю вибірки, застосуванням методів математичної статистики, зокрема сучасних програм обробки даних, апробацією результатів на практиці.

Наукова новизна отриманих Федчуком О. результатів полягає в тому, що - уперше узагальнено та систематизовано теоретико-методологічні засади інтегрованої системи особистісної безпеки фахівця та емоційного ресурсу особистості; виокремлено структурні компоненти особистісної безпеки: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-поведінковий, емоційно-вольовий; *визначено* шляхи актуалізації емоційного ресурсу особистості фахівця; *набули подальшого розвитку* психологічні категорії «особистісна безпека», «емоційний ресурс», «активізація емоційного ресурсу», «особистісна безпека фахівця», а також засоби і технології психологічної корекції безпеки фахівця в соціальній психології; *поглиблено уявлення* про чинники впливу на емоційні ресурси особистості.

Схвальної оцінки заслуговують розкриті автором концептуальні засади комплексної психологічної програми розвитку особистісної безпеки фахівця, ефективність якої забезпечена функціональними принципами її побудови, основні структурні складові ефективного впровадження комплексної психологічної програми розвитку особистісної безпеки фахівця із використанням вправ на зняття фізичної напруженості та стресу, лекцій з психоедукації, музикотерапії та тренінгових психотехнологій для роботи в групах.

У *першому розділі* дисертаційної роботи дисертант достатнього ґрунтовно проаналізувала основні підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників до вивчення проблеми емоційного ресурсу фахівця та його структурних складових. Дослідник розкрив феномен емоційного ресурсу та його структурні складові в науковій літературі, охарактеризував поняття особистісної безпеки в наукових працях

психологів та особливості сутності особистісної безпеки фахівців різнотипових професій.

Автор зазначає, що всі людські ресурси можна розділити за їхнім походженням на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх особистісних ресурсів відповідно до загальної позиції вчених-психологів можемо віднести всі здобутки із соціального оточення свого існування, зокрема, взаємодопомогу, симпатію, соціальну підтримку та інші соціальні феномени, що в деяких випадках є вкрай необхідними чинниками, завдяки яким людина здатна досягти такого бажаного для неї благополуччя.

Дисертант визначив, що кожен віковий період особистості містить свої ресурси, спрямовані на подолання складних життєвих ситуацій. Проте вони можуть бути невикористаними у випадку, якщо на них цілеспрямовано не звертати увагу та не розвивати. Особистісний ресурс підлітків та дітей, які намагаються зарадити собі з життєвими труднощами, залежить від емоційного реагування, поведінки, гнучкості мислення.

Систематизація наукових досліджень дозволили автору підкреслити складність, суперечливість та недостатню концептуальну розробленість особистісної безпеки фахівців різнотипових професій. Автором визначено такі структурні компоненти особистісної безпеки: мотиваційно-ціннісний (потреба в безпеці), когнітивно-поведінковий (переконаність у безпеці та реакція на імовірну небезпеку), емоційно-вольовий (сенситивність до небезпеки). Ним проаналізовано чинники, які визначають особистісну безпеку, зокрема, чинник захищеності, середовища та людський чинник. Автор зазначає, що особистісна безпека фахівця у професійному середовищі вважається забезпеченою в разі нівелювання психологічних загроз та ризиків, відсутності насильства та формування навичок нейтралізації щоденних конфліктів, при цьому в середньочасовій перспективі зведені до мінімуму відкладені ризики, а в далекій перспективі є всі умови для повноцінного особистісного розвитку.

Федчук О.В. виокремлює трикомпонентну структуру особистісної безпеки фахівця, до якої входить мотиваційно-ціннісний, когнітивно-поведінковий та емоційно-вольовий компоненти.

У *другому розділі* дисертації Федчука О.В. здійснено констатувальний експеримент із визначення впливу особистісної безпеки фахівця на активізацію емоційного ресурсу особистості. Зокрема, автор виокремлює організаційні засади емпіричного дослідження та розкриває його інструментальне забезпечення. Також у *другому розділі* подано результати констатувального експерименту взаємозв'язку особистісної безпеки з її емоційним ресурсом.

Варто зазначити, що емпіричний етап дослідження припав на час повномасштабного вторгнення РФ проти України, та попри об'єктивні складнощі здобувачу все ж вдалося провести повноцінне дослідження, в якому взяло участь 342 особи. Найважливішими для респондентів є такі цінності: воля, відкритість та демократія, безпека та захищеність, здоров'я. На сьогодні ці цінності найважливіші не лише для досліджуваних фахівців, але й для всіх жителів України, оскільки війна, яку росія розпочала проти України, зазіхає на волю, демократію, безпеку, здоров'я та життя українців. Інші цінності хоча й важливі, проте є менш пріоритетними.

У *третьому розділі* здійснено всебічний аналіз результатів впровадження стратегії аналітичного блоку емпіричного дослідження. Це дало змогу автору розкрити концептуальні основи комплексної психологічної програми розвитку особистісної безпеки фахівця та здійснено аналіз ефективності її впровадження.

Комплексна психологічна програма розвитку особистісної безпеки фахівця, розроблена автором, містила декілька блоків, серед яких зняття фізичної напруженості та стресу, психоедукація, тренінгова робота та музикотерапія. Описані методи роботи повною мірою забезпечують реалізацію розробленої автором системи розвитку особистісної безпеки фахівця та сприяють активізації емоційного ресурсу, що підтверджено результатами дослідження Федчука О.В.

Зафіксовано низку позитивних змін у показниках асертивних дій фахівців, схильності до ризику, потреби в соціальних контактах, управління своїми емоціями, а також у мотиваційному профілі, зокрема в потребі у високій заробітній платі, потребі формувати стабільні взаємини, ставити складні цілі та досягати їх, потребі в різноманітності відчуттів, в удосконаленні, зростанні та розвитку, потребі в безпеці.

Загалом результати впровадження комплексної психологічної програми розвитку особистісної безпеки фахівця підтвердили доцільність та ефективність її використання для підвищення компонентів особистісної безпеки та активізації емоційного ресурсу, зокрема у фахівців сфери освіти, силових структур, охорони здоров'я, соціальної сфери та сфери надання послуг.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають змісту роботи та доводять виконання завдань дослідження. Додатки до дисертації містять емпіричні матеріали, котрі конкретизують діагностичну частину дослідження, розкривають статистичні результати. У додатках також подана у повному обсязі комплексна психологічна програма розвитку особистісної безпеки фахівця.

Наголошуючи на всіх попередньо висвітлених позитивних аспектах роботи, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та вказати на певні дискусійні моменти:

1. У першому розділі автором часто вживається поняття психологічної безпеки, хоча в темі заявлена саме особистісна безпека. На нашу думку, варто було б розвести ці поняття у дослідженні.
2. Цікавою видається сформульована автором система формування та функціонування особистісної безпеки фахівця. Проте, як нам видається, поза увагою залишилась комунікативна складова, яка визначає здатність людини виражати свої думки, почуття, потреби та права, що, в свою чергу, безпосередньо впливає на відчуття особистісної безпеки.
3. Вважаємо, що дисертація істотно б виграла, якщо б автор у другому розділі розкрив відсоток дисперсії кожного фактора для кращого розуміння його значимості.
4. У третьому розділі дисертаційного дослідження після формувального експерименту потребує додаткового роз'яснення та видається дещо незрозумілими результат зростання за показниками компонентів схильності до ризику у досліджуваних експериментальної групи.

Зроблені зауваження не впливають на високу оцінку дисертаційної роботи і, загалом, вона відзначається виваженою обґрунтованістю основних

незрозумілими результат зростання за показниками компонентів схильності до ризику у досліджуваних експериментальної групи.

Зроблені зауваження не впливають на високу оцінку дисертаційної роботи і, загалом, вона відзначається виваженою обґрунтованістю основних концептуальних положень та має практичне заземлення в суворій й прагматичній реальності сьогодення.

Варто також відзначити дуже широке апробаційне тло результатів дослідження на низці міжнародних і всеукраїнських, а також «географію» та високий науковий рівень наукових публікацій дисертанта.

Отже констатуємо, що дисертаційне дослідження Федчука Олександра Валерійовича «Особистісна безпека фахівця як чинник актуалізації емоційного ресурсу особистості» відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 та № 502 від 19.05.2023), а її автор, Федчук Олександр Валерійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з психології та менеджменту персоналу за спеціальностями 053 Психологія, 073 Менеджмент.

ОПОНЕНТ:

доктор психологічних наук, професор
професор кафедри загальної та клінічної психології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

О. Лазорко

Ольга ЛАЗОРКО

